

Hidâye Tercümeleri

Dr. Rahmi YARAN*

GİRİŞ

Hanefî mezhebinin önemli kaynaklarından biri olan *el-Hidâye*, Burhâneddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Bekir el-Fergânî el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) *Bidâyetü'l-mübtedî* adlı eserine bizzat müellif tarafından yapılan şerhin adıdır. Bu makalede gayemiz, bu eseri veya üzerinde yapılmış çok çeşitli çalışmaları tanıtmak olmayıp sadece son yıllarda yapılan iki Türkçe tercümesini genel hatlarıyla değerlendirmektir. Bunlardan birincisi, Hasan Ege (İstanbul 1982); diğeri de Ahmed Meylânî tarafından yapılan tercümelerdir (İstanbul 1990). Bu makale hazırlanırken tercümelemin tamamı gözden geçirilmeyip, sadece bir bölümü (Kitâbü'z-Zekât) incelenmiş ise de yine de geneli hakkında bize bazı ip uçları vereceği kanaatini taşımaktayız. Bu makalede özellikle incelediğimiz yirmi sayfalık bu bölümün kitabın tamamına oranı % 2'dir. Her iki tercümeyle tek tek ele alıp önce genel bir tanıtımını yaptıktan sonra adı geçen bölümün tercümesini ele alacak ve daha sonra da diğeri bölümlerde göze çarpan bazı konulara temas edeceğiz.

Bu makalede, adı geçen tercümelerden aynen alınan bölümler, köşeli parantez arasına alınmıştır. Köşeli parantez arasında yer alan kelimeler ile parantezler, tırnak işaretleri ve diğeri noktalama işaretleri tamamen bu tercümelerde olduğu şekli ile muhafaza edilmiştir. Tercümelerin cilt ve sayfa numaraları verilirken genellikle parantez arasında T harfinden sonra Roma rakamıyla cilt ve normal rakamla da sayfa numarası belirtilmiştir. Bazan da cümlelerin akışına göre doğrudan "Tercüme" kelimesi kullanılmıştır.

İncelemede esas aldığımız *Hidâye*, eserin, el-Mektebetü'l-İslâmiyye tarafından neşredilen ve üzerinde yayın yeri ve tarihi bulunmayan dört ciltlik baskısıdır. Cilt ve sayfa numaralarında bu baskı esas alınmıştır.

* MÜ İlahiyat Fakültesi öğretim görevlisi.

I. HASAN EGE TERCÜMESİ

A. Genel

İlk önce *Hidâye Tercemesi* olarak yayımlanan (İstanbul 1982-1984) eser daha sonra aynı baskı olmasına rağmen isim değiştirmiş *Büyük Fıkıh Kitabı* olarak takdim edilmiştir. Üç cilt olup *Hidâye*'nin birinci ve ikinci cüzleri birinci cilt; üçüncü ve dördüncü cüzleri de ikinci ve üçüncü cilt olarak neşredilmiştir. Önsöz'ünde bu tip eserlerin tercümesine karşı çıkanlar bulunduğunu fakat kanaatine bunun "müstehap veya sünnet değil vacip ve farz" olduğunu ifade eden (T, I/6) mütercim, kullandığı dil itibarıyla pek başarılı görülmemektedir. Yine Önsöz'de belirtildiği (T, I/4) gibi dip not kullanılmamış, bunun yerine çok az olarak parantez içinde açıklamalar yapılmıştır. Ancak bazen bu açıklamalar, metnin anlaşılmasını temin gayesini de aşınca durum daha da karışık hale gelmiştir. Meselâ şu ifadeyi ele alalım:

قال: (وليس في عين القبر والنفط في أرض العشر شيء) لأنه ليس من أنوال الأرض وإنما هو من عين فوراة كعين الماء وعليه في أرض الخراج خراج وهذا (إذا كان حريمه صالحا للزراعة) لأن الخراج يتعلق بالتصكين من الزراعة.

Hidâye, I/112 deki bu bölüm tercümede şu şekilde yer almaktadır: [Dedi ki: Öşür arâzisinde zift ve naft kaynağında (yani kuyusunda) bugünkü ma'nâsiyle tam ma'nâsiyle petrol, ancak her hâl ve kârda petrolün kıymeti malûmdur) bir şey lazım gelmez (yani öşür olarak). Çünkü o, yerin çıkarttığı şeylerden değildir. O ancak su kaynağı gibi kaynayıp fışkıran bir kaynaktır. Onun üzerine, harac yerinde harac vardır. Bu, harîmi (sâhası) zirâata elverişli olduğu zamandır. Çünkü harac, zirâat yapılması mümkün olana teallük eder.]

Yukarıdaki ifadeler başta ve sondaki köşeli parantezler dışında tercümeden aynen alınmıştır (T, I/184). Görüldüğü gibi ne metin ile şerhler birbirinden ayrılmakta, ne de mütercimin hangi açıklamaları tercümenin anlaşılması için, hangilerini mülahazalarını belirtmek için yaptığı ayrılabilir. maktadır.

Kıyemî mallar yerine [kıymet sahipleri], mislî mallar yerine [misil sahipleri] gibi alışılmamış ifadelere yer vermiş (T, I/176); Türkçe eserlerde daha çok *zâhirürrivâye* olarak kullanılan terim yerine kelimeyi bir anlamda aynen muhafaza cihetine giderek [Zahirin vechi] (T, I/164), [Zâhir üzerine farkın yönü,] (T, I/176), [Mezhebin zahirine göre] (T, I/179) gibi ifadeler kullanmıştır.

Hadislerin tahriri yapılmamıştır. Tercümede metne o derece bağlı kalınmıştır ki *Hidâye*'nin Arapça baskısında çoğu kere rastgele düzenlenen parag-

raflar bile özellikle birinci ciltte aynen muhafaza edilmiştir. (قال رضي الله عنه) bile [Radiyallahü Anh dedi ki:] diye tercüme edilmiştir (bk. T, I/161, 173).

Eser, metin ve şerhten ibaret olduğu halde, bu iki kısım birbirinden ayrılmamıştır.

Ayet ve hadislerin metni büyük ölçüde yazılmıştır.

Mütercim, tesbit edebildiğimiz kadarıyla kitabı aynen tercüme etmiş, şu veya bu mülâhazalarla konu, cümle veya kelime atlama yoluna gitmemiştir. Kanaatimizce tercümelere ve özellikle klasik kitapların tercümesinde uygun olan da budur.

B- Eserin “Kitâbü’z-Zekât” kısmının tercümesi ile ilgili düşünceler

1- Müellif, metinde zekâtın vacip olduğunu ifade etmekte, şerhte ise vâcipten maksadın farz olduğunu söylemektedir (I/96). Mütercim, metindeki ifadeyi farz diye tercüme ettikten sonra, [Vâcib ile murâd farzdır.] demektedir (T, I, 158) ve okuyucu (hangi vâcip?) sorusuyla karşı karşıya kalmaktadır.

2- Müellif zekâtın farz olması için üzerinden sene geçmesi şartını açıklarken, senenin muhtelif mevsimleri olduğunu ve genellikle bu mevsimlerde fiyatların da farklı olduğunu söylemektedir (I/96). Mütercim fiyatlarla ilgili cümleyi [Gaâlib olan narhların o mevsimlerde değişmesidir.] şeklinde tercüme etmiştir (T, I/158). Halbuki müellifin maksadı fiyatlardaki tabii değişmelerdir, narh ise fiyatın devlet tarafından tesbitidir. Tercüme okuyan kimse İslâm’da fiyatların her mevsim devlet tarafından tesbit edildiği gibi bir neticeye varabilir.

3- Zekâtın farziyyetinin (vücûbunun) fevrî olduğuna dair görüş (I/96) tercümede [Sonra denildi ki: Zekât aceleli olarak vacibdir.] şeklinde yer almaktadır (T, I/158). Fevrî kelimesi, anlaşılın diye “aceleli” diye tercüme edilmiştir. Fakat okuyucunun bu ifadeden “fevrî” kelimesinin ihtiva ettiği mânâyı anlayıp anlayamayacağı üzerinde düşünülmalıdır.

4- Müellif, mevcut malı kadar veya daha fazla borcu olanın Hanefîler’e göre niçin zekât mükellefi olmadığını açıklarken (ولنا أنه مشغول بمواجهته الأصلية) demektedir (I/96). Bu kısım [Bizim için ise şu vardır ki, o kimse hâcet-i asliyyesiyle meşguldür.] diye tercüme edilmiştir (T, I/159). Halbuki burada o'nun ismi olan zamir ile zekât mükellefi değil, onun elindeki mal kasdedilmekte, her ne kadar elinde mal varsa da bu malın, o kişinin hâcet-i asliyyesine yani borcuna karşılık olduğu anlatılmaktadır.

5- Müellif, hangi borçların, zekâta mani olduğu tartışmasında, zekât borçlarının da (nisab devam ettiği veya mal istihlâk edildiği takdirde) kul borçları gibi kabul edileceği görüşünü savunurken (لأن له مطالبا وهو الإمام في السوائم ونائبه) demektedir (I/97). Buradaki الملك kelimesi “melikler” diye tercüme edilmiştir (T, I/159). Bildiğimiz kadarıyla melik, kral demektir. Aslında bu kelime “melik” kelimesinin değil “mâlik” kelimesinin çoğuludur.

6- I/97 onuncu satırdaki (المغصوب إذا لم يكن عليه بينة) ifadesi tercüme edilirken beyyine ile ilgili kısım sadece gasbedilen malı ilgilendirdiği halde sanki daha önce geçen kayıp mal ve benzerlerini de ilgilendiriyormuş gibi tercüme edilmiştir.

Müteakip satırlarda mânâ karışmıştır. [Denize düşen mal, sahrada gömülü mal bunun mekanını unuttuğu zaman ve müsadereten (zabt ile) sultanın aldığı mal, kaçkın köle, yitik köle ve gasbedilen köle sebebiyle fıtır sadakasının vacip olması da işte bu ihtilâf üzeredir.] denmektedir (T, I/160). Halbuki, cümlenin baş tarafı, bir önceki cümlenin devamıdır. [kaçkın köle] ile başlayan kısım ayrı bir cümledir. İhtilaf konusu mesele; kişinin kaçak kölesi için de fitre verip vermeyeceğidir. Baş tarafta sayılan mallar için fitre verilmesi diye bir mesele zaten yoktur. Çünkü fitre şahıslar için verilir.

7- Mütercimim anlaşılması son derece zor cümlelerinden biri de I/97 on beşinci satırdaki cümlenin tercümesidir: [Evin içinde gömülü şey bir nisabdır ki, elbette ona vasi olmak kolay olur.] (T, I/160).

8- I/97 on altıncı satır ve devamı şöyle tercüme edilmiştir: [Borç ikrarcı bir zengin veya bir fakir üzerinde olsa zekât vacip olur. Çünkü ona ibtidaen veya tahsil etme vasıtasıyla vüsûl imkânı vardır. Yine şayet bir inkarcı üzerinde olsa ve ona karşı bir beyyine bulunsa, veya dediğimiz şeyden dolayı kaadî bilse böyledir.] (T, I/160). İfade düzgünlüğü veya düzgünsüzlüğünü bir tarafa bırakıp mânâyâ bakarsak son kısımdaki [dediğimiz şeyden dolayı kaadî...] kısmı yanlış anlaşılmıştır. Aslında müellif bu durumlarda da alacağın nisaba dahil edileceğini söylemekte ve bu görüşüne mesnet olarak da az önce ifade ettiği [ibtidaen veya tahsil etme vasıtasıyla vüsûl imkânı]na işaret etmektedir.

Aynı sayfanın devamındaki [İflasına karar verilen ikrârcıdaki Ebû Hanife R.H. katında bir nisabdır.] (T, I/160) cümlesi ile neyin kastedildiği, ancak *Hidâye*'ye müracaat edilince anlaşılabilir. [Tercüme]

9- I/98 yedinci satırdaki (لأن البعض غير متعين لكون الباقي محلا للواجب) kısmı [Çünkü bir kısmı olan o şey teayyün etmemiştir, ki kalanı vâcibe mahal olsun.] diye tercüme edilmiştir (T, I/161). Metinde, [kalanın vacibe mahal olması], [bir

kısmı olan o şeyin teayyün etmemesi]nin sebebi olarak ifade edilmiştir. Mütercim ise sebebi, netice gibi tercüme etmiştir.

10- I/98 on dokuzuncu satırdaki (هَذَا اشْتَهَرَ كَتَبَ الصَّدَقَاتِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ) ifadesi [İşte bununla Rasulü Allah S.A.S.'nin, sadakaları yazması istihâr edegelmiştir.] diye tercüme edilmiştir (T, I/162). Halbuki burada Resûlullah'tan menkul yazılı talimatlar (kitaplar) söz konusu edilmektedir. Mütercim "kitaplar" anlamındaki "kütüb" kelimesini "yazmak" anlamındaki "ketb" kelimesiyle karıştırmıştır, denebilir.

11- Zekât olarak verilecek develerin dişi deve olmasına tercümede yer verilmemiştir (T, I/161-162).

12- Sığırın zekâtında kırkı aşan miktar konusunda Ebû Hanîfe'nin görüşü ifade edilirken [O halde bir ziyadede müsinnenin onda birinin dörtte biri, iki ziyadede müsinnenin onda birinin yarısı, üç ziyadede müsinnenin onda birinin dörtte üçü vâcib olur.] denmiştir (T, I/163). Türkçe'de bu ifadeler yerine; kırkta bir, kırkta iki, kırkta üç ifadeleri kullanılmaktadır. Okuyucunun bu sonuca varmak için durup düşünmesi ve eğer biliyorsa bir hesap yapması gerekir. Ahmed Meylânî'nin burada [onda birinin dörtte üçü] diye tercüme edilen kısmı [on beşte bir] diye çevirmesi de bu hesabın çok da kolay olmadığını göstermektedir.

13- I/99 on beşinci satırdaki (وهذه رواية الأصل) kısmı [İşte bu, asıl rivayettir.] diye tercüme edilmiştir (T, I/163). Halbuki buradaki *el-Asl*, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) eserinin adıdır. Yani *el-Asl*'de rivayet edildiğine göre Ebû Hanîfe'nin görüşü budur, denmektedir. *Hidâye*'de *el-Asl* denilince *el-Mebsût* diye de bilinen bu eser anlaşılmalıdır.

14- I/100 sekizinci satırdaki (الضأن والمعز سواء) kısmı, [Koyun ve keçi birbirine müsavidirler.] diye çevirilmiştir (T, I/164). Mütercimin [birbirine] kelimesini niye getirmek ihtiyacı duyduğunu bilemiyoruz. Fakat buradan okuyucu, kıymetlerinin eşit olduğu, neticesine varabilir. Halbuki maksat, keçinin nisabının da koyun ile aynı olduğunu ifade edilmesidir.

15- I/100 sekiz ve dokuzuncu satırlardaki (ويؤخذ النقي في زكاتها ولا يؤخذ الجزع من الضأن) kısmı, [Seni (bir yaşlık koyun veya keçi) onların zekâtında alınır. Koyundan ise ceza' (yani bir senesinden yarısından çoğu geçeni) koyundan zekât olarak alınmaz,] diye çevirilmiştir (T, I/164). Buradaki tercüme aslına bakmadan anlamak mümkün değildir.

16- I/100 onuncu satırdaki (وعن أبي حنيفة وهو قولهما أنه يؤخذ الجزع) kısmı, [Ebû Hanîfe R.H.'dan rivayet olunmuştur: Bu rivayet ikisinin de kavlidir. Ceza' alınır.] (T, I/164) diye tercüme edilmiştir. Anlatılmak istenen ise; Ebû Hanîfe'den yapılan başka bir rivayete göre altı ayını doldurmuş kuzunun

(ceza) zekât olarak alınabileceği ve İmâmeyn'in yani Ebû Yûsuf ve Muhammed'in de bu görüşte olduğudur.

17- I/101 yirminci satırdaki (ومن وجب عليه سن فلم توجد أخذ المصدق أعلى منها ورد الفضل) kısmı [Üzerine, yaşını almış bir hayvan vâcib olsa ve bu bulunmasa, sadakaya me'mur kimse onlardan daha üstününü alır ve fazlasını geri verir.] diye tercüme edilmiştir (T, I/167). Mütercimim [yaşını almış bir hayvan] derken neyi kasdettiğini bilmiyoruz. Fakat müellifin maksadı; zekât olarak belli yaşta meselâ bir yaşında bir hayvan verilmesi gerektiği halde sürünün içinde bu yaşta bir hayvan olmadığı takdirde zekât memurunun iki yaşında bir hayvan alıp aradaki değer farkını ödeyebileceğidir.

18- I/103 sekizinci satırdaki (والمستحق فقير بعينه المالك) cümlesi [Müstehak ise (yani vacib olan zekâtı alacak sahibi olan) fakirdir, mal sahibi ona yardım eder (dilediği fakire verme tasarrufunu haiz olmakla beraber).] diye çevirilmiştir (T, I/169). Müellif, "Zekât alacaklısı, zekât mükellefi tarafından tesbit edilecek fakirdir." demektedir. Mütercimim "tayin eder", "tesbit eder" anlamındaki fiili, "yardım eder" anlamındaki fiil ile karıştırdığı anlaşılmaktadır.

19- I/103 on dördüncü satırda Züfer'in (ö. 158/775) görüşünün delili değil, metin içindeki asıl görüşün delili zikredilmektedir. Tercümeden ise aksi anlaşılmaktadır (T, I/170).

20- I/105 de zikredilen, gümüşün zekâtı ile ilgili hadisteki ûkıyye kelimesi, [okya] diye yazılmıştır (T, I/171).

21- I/106 on yedinci satırdaki "zekât memurları" demek olan (سعاة) kelimesi [zenginler] diye tercüme edilmiştir (T, I/175).

22- Tercüme I/176 yirmi altıncı satırdaki [hırsızınki] kelimesi bir matba hatası olup "hınzırınki" olarak değiştirilmelidir.

23- I/107 on beşinci satırdaki bidâa kelimesini mütercim [bir yere gönderilmekte olan] diye tercüme etmiştir (T, I, 177). Halbuki bidâa, bir kişi tarafından, kârin tamamı kendine (yani mal sahibine) ait olmak üzere ticarî faaliyette bulunması için tüccara teslim edilen maldır.

24- I/107 on yedinci satır [Ebû Hanîfe R.H. şöyle derdi: Evvela âşir onun öşrünü alır.] diye çevirilmiştir (T, I/177). Doğrusu "Ebû Hanîfe önce; âşir ondan zekât (öşür) alır, diyordu." şeklinde olmalıdır. Nitekim müellif bir satır sonra Ebû Hanîfe'nin bu görüşünden vazgeçtiğini ifade etmektedir.

Aynı sayfa yirmi ikinci satır [Halbuki onun ikinci kavlinin kıyası mudarebe hakkındadır. Bu ise iki imamın kavli olup ondan öşür almaz.] diye tercüme edilmiştir (I/177). Doğrusu "Onun mudârebe konusundaki ikinci

görüşünün kıyasına göre -ki bu, İmâmeyn”in de görüşüdür- ondan öşür almaz” şeklinde olmalıdır.

25- I/108 onuncu satır sonundaki (الأربعة الأخماس) ifadesi [Beşte dört humus] diye çevirilmiştir (T, I/178). Sadece “beşte dört” denmelidir.

26- I/108 on beşinci satır ve devamındaki (وجه الفرق على إحداهما وهو رواية الجامع الصغير) kısmı [Farkın yönü ise o iki rivayetten birine göredir. Bu, el-Câmi‘u’s-sağîr’in şu rivayetidir: Dâr (yani ev, arazi değil) vergi mükellefiyetlerinden hâlî olarak mülk edinildi. Arazi ise böyle olmadı.] diye tercüme edilmiştir (T, I/179). Bu ibare şöyle anlaşılmalıdır: “Bu iki rivayetten, el-Câmi‘u’s-sağîr’de mezkûr olanına göre iki mesele arasında şu fark vardır: Eve, malî mükellefiyetlerden hâlî olarak malik olunmuştur; arazi ise böyle değildir.”

27- I/109 on ikinci satır [Ömer R.A.’den denizin yüzüne attığı şeyler hakkında humusun lazım geldiği rivayet olunmuştur.] diye tercüme edilmiştir (T, I/180). Doğrusu “Ömer’den (r.a.) yapılan rivayet, denizin (kenara) atıkları hakkındadır.” olmalıdır.

28- Tercüme I/180 son satırda hadis metni yanlış yazılmıştır.

29- I/110 altıncı satırdaki قصب الذريرة [darı kamışı], diye çevirilmiştir. “Darı” anlamındaki kelime (الذرة)’dir. İki kelime farklıdır. (الذرية) Hind taraflarında yetiştirilen bir nevi kamış olup ıtır yapımında kullanılır.

30- I/110 yirmi birinci satırın tercümesinde balın nisabı hakkında Ebû Yûsuf’tan yapılan rivayet Benî Şebâbe hadisi gibi onun içinde gösterilmiştir (T, I/182).

31- I/112 ikinci satırdaki (وهذا يد عليها) cümlesi [Bu ise onlara delalet eder.] diye tercüme edilmiştir (T, I/184). Yanlışlığı açıktır.

32- I/112 on altıncı ve on yedinci satırların tercümesinde [Ancak onda sadaka şüphesi olursa Hâşimî olan bir âmil onu almaz.] denmiştir (T, I/185). Tercümede Hâşim oğullarına mensup zekât memurunun, zekâtтан hisse alamaması bir şarta bağlanmıştır. Halbuki müellifin belirttiğine göre böyle bir şart söz konusu değildir. Ona göre zekât memuruna ödenecek hissede zekât şüphesi zaten vardır.

33- I/112 yirmi üçüncü satırda (في سبيل الله) ifadesinden maksadın ne olduğuna dair Ebû Yûsuf ve Muhammed arasındaki ihtilâf tartışıldıktan sonra (ولا يصرف إلى أغنياء الغزاة عندنا) yani “Bize göre zengin savaşçılara zekât verilmez”, denmektedir. Mütercim, bu kısmı Muhammed’in görüşüne delil olarak zikredilen hadisin bir parçası gibi değerlendirmiş ve hepsini birden [Rasulullah S.A.S. de onun üzerinde hacı taşımaması ve gazilerin zenginlerine

sarfetmemesini emretmişti. Bu bizim katımızdadır.] diye çevirilmiştir (T, I/185).

34- I/113 son satırdaki (ولا يدفع إلى مملوك غني) cümlesi [Zengin bir köleye vermez.] diye tercüme edilmiştir (T, I/187). Doğrusu “Zenginin kölesine vermez” olacaktır. Burada sıfat terkibi değil, izâfet terkibi vardır.

c- Diğer Bölümler

Bu bölümde Kitâbü’z-Zekât dışında, tesadüfen rastladığımız bir kaç noktaya işaret etmek istiyoruz:

1- *Hidâye*’nin mukaddimesinde (I/5) kitabı tanıtıcı bilgi verilirken bir beyit nakledilmektedir:

إن الهداية كالقرآن قد نسخت ما صنفوا قبلها في الشرع من كتب

Bu beyitte; Kur’an’ın, kendisinden önceki kitapları neshettiği gibi, *Hidâye*’nin de fıkıh (şeriat) sahasında kendisinden önce yazılan kitapları neshettiği ifade edilmektedir. Mütercimim hatalı tercümesi ise şöyledir:

[Şüphesiz *Hidâye* Kur’an gibi nüshaları çoğaltılıp tahrif olunmadan nesilden nesile nakl olunagelmıştır. Ondan önce Şer’de hiçbir kitap tasnif etmişlerdir.] (bk. T, I/9).

2- I/12 on ikinci satırdaki (شعرات) kelimesi [arpa] diye tercüme edilmiştir (T, I/18). Doğrusu “kıl” veya “saç teli” olmalıdır.

3- I/191 on altıncı satırdaki (الحجر) kelimesi [oda] diye tercüme edilmiştir (T, I/321). Halbuki bu kelime, Nisâ suresi 23. ayette de geçmektedir ve “himaye”, “koruma” gibi anlamlara gelmektedir.

4- I/140 on ikinci satırdaki (وإن أمكنه أن يمس الحجر بشئ في يده كالعرجون وغيره ثم قبل ذلك فعل) cümlesi [Dedi ki: Eğer elindeki üzüm salkımı ve başkası gibi bir şeyle hacere dokunması (veya eliyle dokunması) sonra da onu öpmesi mümkün olur ise bunu yapsın.] şeklinde tercüme edilmiştir (T, I/234). Konu hacda tavaf esnasında hacere-i esvedin istilâmı ile ilgilidir. Mütercim “urcûn” kelimesini “üzüm salkımı” olarak tercüme etmiştir. Okuyucu haklı olarak “Üzüm salkımının orada ne işi var acaba?” diye hayrete düşebilir. “Urcûn”, hurma salkımını, dala bağlayan sapa denir ki bir nevi çubuk, basit değnek gibidir.

5- I/192 on üçüncü satırdaki (القطعة) kelimesinden maksat, [nikâh bağının kesilmesi] olarak anlaşılmıştır (I/323). Halbuki burada kastedilen mânâ, akrabalık ilişkisinin kesilmesi, bu fiilden zarar görmesidir.

6-I/195 altıncı satırdaki (فلا يعتبر ما لم يتصل به الحمل) cümlesi [O halde hamîl (işte bu çocuk) o kimseye (yani efendiye) muttasıl olmadıkça (nefyi câiz olduğundan neseb muteber olmaz.] diye çevirilmiştir (T, I/328). Bu tercümeğe göre (لم يعتبر) fiilinin nâib-i fâilî [neseb]dir ve (به)'deki zamir de [o kimseye] râcidir. Halbuki fâil de, zamirin mercii de daha önce geçen "firâş" kelimesi olmalıdır ve bu durumda meselâ "Firâş, onunla birlikte hamilelik de bulunmazsa muteber değildir." veya "Firâşla birlikte hamilelik yoksa o firâşa itibar edilmez." şeklinde tercüme edilmesi uygun olur. Buradaki firâş kelimesi, sözlük anlamının ötesinde, doğacak çocuğun nesebinin sübutu bakımından, annesi ile babası arasındaki ilişki ve bu ilişkinin meşruiyeti ile ilgilidir ve nesebin sübutuna etkisi bakımından çeşitli dereceleri vardır.

7- I/196 on ikinci satırdaki (لأن النكاح يراد لمقاصده والتفويض إليهن محل لها) kısmı [Çünkü nikâh erkeğin maksûdları için murâd olunur (istenir). Kadınlara tâvîz (karşılık) ise bu maksadları ihlâl edicidir.] diye tercüme edilmiştir (T, I/330). Bu tercümeğe göre (لمقاصده) ifadesindeki zamirin mercii "erkek"tir. Halbuki zamir, "nikâh" kelimesine râcidir ve bu cümlemin mânâsı "Çünkü nikâh, kendine ait bazı hedeflerden dolayı istenir, murad edilir" demektir. Yani nikâhın önemli bir iş olduğu, bazı gayelerin gerçekleşmesi için yapıldığı ifade edilmektedir.

Mütercim (التفويض) kelimesindeki (ف) harfini de (ع) olarak okumuş ve anlamsız bir tercüme ortaya çıkmıştır.

8- Tercüme III/507(1935) in sonunda âyet metnine, hadis metni karışmıştır. Hadis metni, III/509 un başında olmalıdır. III/511 deki âyet ve hadis metinleri de tercümelerinden farklıdır.

9- IV/234 on dördüncü satırdaki (يافع) ve (يفاع) kelimeleri özel isim gibi tercüme edilmiştir. (III/514 (1942) Halbuki bu kelimeler "bâliğ olması yakın çocuk" demektir. Zaten müellif de bu mânâyı aynı yerde bizzat ifade etmektedir.

10- IV/236 on birinci satırdaki (وكذا إذا قال فهو لفلان وارثي يكون رجوعا عن الأول لما بينا ويكون وصية للوارث) kısmı [Yine o, benim arkamdan falan içindir» dediği zaman beyân ettiğimiz şeyden ötürü, birinciden rücû olur ve vâris için bir vasiyyet olur.] şeklinde tercüme edilmiştir (T, III/518). Doğrusu "Eğer (O, vârisim falanıdır) derse de böyledir. Bu, belirttiğimiz sebepten dolayı birinci vasiyetten dönme, sayılır ve o vâris lehine yapılmış bir vasiyet olur" şeklinde olmalıdır.

II- AHMED MEYLÂNÎ TERCÜMESİ

A- Genel

Adı: *İslâm Fıkıhından Tabkikli ve Tahriçli el-Hidâye Tercemesi*, (İkinci baskı, İstanbul 1990).

Eserin aslı gibi tercümesi de dört cilttir. Ancak *Hidâye* birinci ciltte yer alan *Kitâbü'n-Nikâh* ve *Kitâbü'r-Radâ* ile *Kitâbü't-Talâk*'ın bir kısmı tercümenin ikinci cildine alınmıştır.

Mütercim, müellifin belli bir prensip dahilinde görüşleri ve delilleri sıralama tekniğini zaman zaman terk ediyor. Meselâ I/96 daki çocukların ve delilerin niçin zekât mükellefi olmadıkları konusunda Hanefîler'in izah tarzını, Şafî'ninkinden önce almıştır (T, I/216).

Önsözünde de belirttiği gibi köle ve câriye ile ilgili meseleleri genellikle ya terk ediyor veya köle ve câriye yerine bir eşya, bir mal koyarak meseleyi takdim ediyor. Meselâ I/97 yirminci satırdaki "câriye" kelimesi yerine tercümede "taşıt" kullanılmıştır (T, I/218). Zaman zaman köle ve câriye konusu dışında kaldığı halde tercümede yer almayan kısımlara da rastlanmaktadır.

B- Eserin "Kitâbü'z-Zekât" Kısımının Tercümesi İle İlgili Düşünceler

1- Müellif sene içinde muhtelif mevsimler bulunduğunu ve bu mevsimlerde fiyatların değişmekte olduğunu ifade etmektedir (I/96). Mütercim [Ayrıca, yılın içinde dört mevsim vardır.] (T, I/216) demek suretiyle "dört" kelimesini ilâve etmiştir. Halbuki müellifin maksadı muhtemelen, coğrafya terimi olan mevsimden daha geniştir. Nitekim Türkçe'de de "hasat mevsimi", "fındık mevsimi", "kiraz mevsimi" derken coğrafî mevsimler kastedilmez.

2- I/96 onuncu satırdaki (فادير الحكم عليه) cümlesi atlanmıştır (bk. T, I/216).

3- I/96 on birinci satırdaki (وقيل على التراخي لأن جميع العمر وقت الأداء) ifadesi [Kimisi de: "Kişi istediği zaman vermekte serbesttir. Yani vacip olduğu zaman vermeyip yıllarca sonra da verse, günah işlemiş olmaz..." demiştir] şeklinde tercüme edilmiştir (T, I/216). Kanaatimizce bu, tercümeden ziyade bir şerh gibidir. Üstelik müellif, önce bir hüküm belirtmekte, sonra da bunun dayanağını açıklamaktadır. Tercümede ise bu, görülmemektedir. Hattâ

mütercim, sebep ifade eden cümleyi hiç tercüme etmeyip sadece terâhîyi açıklamıştır, bile denebilir.

4- I/96 on beşinci satırdaki (ولا اختيار لهما لعدم العقل) ifadesi [Çocuk ile deli ise ibadet ile mükellef değildir.] diye tercüme edilmiştir (T, I/216).

5- Bir önceki maddenin devamı olan (بخلاف أخراج لأنه مؤنة الأرض) ifadesi [Öşür ve haraç ile zekât arasında fark vardır. Zira haraç gayrimüslimlerden alındığı için tamamen toprak vergisidir.] şeklinde çevirilmiştir (T, I/216). Görüldüğü gibi [gayrimüslimlerden alındığı için] ifadesi mütercim tarafından ilâve edilmiştir. Üstelik haracın, sadece gayrı müslimlerden alındığı doğru da değildir. Harac arazisi sahibi müslümanlar da harac öderler.

5- Tercüme I/216 da sondan ikinci satırdaki ve son satırdaki [hitabet] kelimeleri bir matba hatası olabilir. Müteakip baskılarda düzeltilmesi uygun olur.

6- I/96 yirmi üçüncü satırdaki (ولنا أنه مشغول بحاجته الأصلية فاعتبر معدوما كالماء المستحق بالعطش ورياب البذلة والمهنة) ifadesiyle, elinde malı olan fakat o mal kadar da borcu olan kişinin niçin zekât mükellefi olmadığı açıklanırken bir benzetme yapılmakta ve sadece içme ihtiyacını karşılayacak kadar suya sahip olan kişi nasıl o suyla abdest almayıp teyemmüm ediyorsa, yine günlük giyime ait elbise ve iş elbisesi nasıl nisaba dahil edilmiyorsa, borca karşılık olan mal varlığının da yok hükmünde olduğu anlatılmaktadır. Bu kısım şöyle tercüme edilmiştir: [Çünkü bu kimsenin her ne kadar nisap miktarı malı varsa da, bu malı ancak onun manevi hayatını kurtarabilecek miktarda olduğu için ona, susuz ve çıplak olan kimsenin muhtaç olduğu su ve zarûrî elbise kadar lüzûmludur. Bu itibar ile bu kimsenin malı varsa da yok hükmündedir.] (T, I/217) Tercüme dikkatle okunursa ilâve ve eksiklikler yanında yanlış denebilecek hususlar da olduğu görülmektedir.

7- I/97 ikinci satırda sayılan borçlara tercümede fitre borcu da ilâve edilmiştir (T, I/217). Her ne kadar hüküm itibarıyla doğru ise de aslında olmayan bir ilâvedir.

8- I/97 ikinci ve üçüncü satırlarda geçmiş senelere ait zekât borçlarının da, eğer nisab devam ediyorsa, insanlar tarafından talep edilen normal kul borçları gibi matrahtan düşüleceği; nisab istihlâk edildiği takdirde de aynı hükmün cârî olduğu ifade edilmektedir. Mütercim bu görüşü, Ebû Hanîfe ve Muhammed'in görüşü olarak takdim etmiştir (T, I/217). Onu bu kanaate götüren husus, daha sonra Ebû Yûsuf'tan rivayet edilen istihlâk durumuyla ilgili görüş olabilir. Fakat Mergînânî'nin genel üslûbuna göre konuya yaklaşırsak görürüz ki bu konuda Ebû Yûsuf'tan iki görüş rivayet edilmektedir. Birincisi zâhirü'r-rivâye olarak nakledilen görüştür ki asıl Ebû Yûsuf'un görüşü olarak alınması gereken de odur ve buna göre onunla tara-

feyn (Ebû Hanîfe ve Muhammed) arasında ihtilâf yoktur. Fakat ondan pek kuvvetli olmamakla beraber ikinci bir görüş daha rivayet edilmektedir. *Hidâye*'nin bu genel üslûbu daima dikkate alınmalıdır. Nitekim Bâbertî ve İbnü'l-Hümâm da bunu açığca ifade etmektedirler.

Mütercim, burada da görüşlerin ve delillerin zikredilmesinde *Hidâye*'nin üslûbunu bozmuş, ilâveler yapmıştır. Ayrıca buradaki istihlâk kelimesini [...zekâtı ödenmeyen mal durmuyorsa..] diye ifade etmiştir (T, I/217). Mütercimin bu ifadesi hem helâk halini, hem de istihlâk halini kapsamaktadır. Halbuki bu iki hale ait hükümler farklıdır.

9- I/97 on ve on birinci satırlardaki (والمدفون في المقبرة إذا نسي مكانه والذي أخذه السلطان) kısmı tercümede yer almamaktadır. (bk. T, I/218).

10- I/97 on üçüncü ve on dördüncü satırlarda yer alan ibnü's-sebil meselesi, hiç de lüzumu yokken bir köle meselesine dönüştürülmüştür (T, I/218). Halbuki müellif, ibnü's-sebilin sahip olduğu her türlü malı kasdetmektedir.

11- I/97 on altıncı satırın tercümesinde [Zira inkar edilmeyen borcun zenginden tahsili kendiliğinden, fakirden de icra yolu ile mümkündür.] denmektedir (T, I/218). Müellif icradan bahsetmemektedir. Bu kısım, mütercimin ilâvesidir ve sanki İslâm Hukukunda zengine icra uygulanmamakta, fakire uygulanmakta gibi bir düşünceye okuyucuyu sevk etmektedir. Mütercimin icra kelimesiyle neyi kasdettiğini bilemiyoruz. Ancak bildiğimiz kadarıyla Ebû Hanîfe, borçtan dolayı kişinin hacr altına alınmasını ve mallarının satılmasını câiz görmez. İmâmeyn'in görüşüne göre de fakirin lehine düzenlemeler vardır.

12- I/97 yirmi dört ve yirmi beşinci satırın tercümesi doğru değildir. Mütercim, genelde metin ve şerhi birbirinden ayırmakta olduğu halde burada metin, şerh gibi görülmektedir. Metindeki, (وإن اشترى شيئا ونواه للتجارة كان للتجارة لاتصال) kısmının tercümesi olduğunu tahmin ettiğimiz [Fakat eğer bir mala miras yolu ile malik olduktan sonra o malı ticaret için satmaya niyet ederse, o mal hemen ticaret malı olup ona zekât düşer.] (T, I/219) ifadesi tercüme olarak da, hüküm olarak da doğru değildir.

13- I/98 dört-yedinci satırların tercümesinde *Hidâye*'nin teknik izah tarzı tamamen terkedilmiş, mütercim ilgisiz denebilecek ifadeler kullanmıştır. [Ancak ne zaman ki malın hepsi harcanıp da zekât olarak verilmesi gereken miktar yalnız kalırsa, işte o zaman kalan kısmın zekât olduğu anlaşılır.] (T, I/219) ifadesi ile ne demek istendiği meçhulümüzdür.

14- I/99 on dördüncü satırdaki (ثلاثة أرباع عشر) [onbeştebir] olarak tercüme edilmiştir (T, I/221). Doğrusu "kırkta üç" olmalıdır.

15- I/99 on beşinci satırdaki *el-Asl'* dan maksat Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) eseridir. Mütercimim niçin "Kudûri" dediği (T, I/221) anlaşılammıştır. Mütercim, I/105 dördüncü satırın tercümesinde de aynı tutumunu devam ettirmiştir (T, I/232).

16- I/99 on yedinci satırdaki (لأن مبنى هذا النصاب على أن يكون بين كل عقدين وقص وفي كل عقد واجب) kısmının tercümesi eğer [Otuz ile kırk sayıları arasındaki küsurata bir şey lazım gelmediğine göre, kırk ile elli arasındaki küsurata da bir şey lazım gelmemesi gerekir.] cümlesi (T, I/221) ise kanaatimizce bunlar, tercümeyle aşan ifadelerdir.

17- I/100 onuncu satır ve devamının tercümesinde mütercim zaman zaman başvurduğu metodu tekrarlayarak farklı görüşlerin ve bu görüşlere ait delillerin tertibini bozmuş, kısmen bunun sonucu olarak delillerin birbirine cevap teşkil etme özelliği kaybolmuş ve hattâ bazı cevaplar tamamen yok olmuştur (T, I/223). Yine bu bölümdeki [ciz'] kelimesi de kanaatimizce "ceza" olmalıdır.

18- I/101 ikinci satırdaki (والمقادير تثبت سماعا) tercüme edilmemiştir (bk. T, I/224).

19- I/101 altıncı satırdaki (كبر) kelimesi [anaları] diye tercüme edilmiştir (T, I/224). İki kelime arasındaki mânâ farkını izaha lüzum görmüyoruz.

19- Tercüme I/224 ün sonlarındaki [İmâm Ebû Hanîfe bu görüşünde "Beş tane deve de bir koyun lazım gelir" mealindeki hadiste geçen deve kelimesinin, büyüklere de, küçüklere de şamil geldiğine bakmıştır. Nitekim bir kimse: "Ben deve etini yemiyeceğim" diye yemin ettiği zaman eğer deve yavrusunun etini yese, yeminini bozmuş olur.] cümleleri mütercimim ilâvesidir. Bunların (لأن الاسم المذكور في الخطاب ينظم الصغار والكبار) (T, I/101) cümlesinin tercümesi olduğunu söylemek güçtür.

20- Tercüme I/225 deki [ne şiş yansın ne kebab], [Ebû Hanîfe bu görüşünde yaş noksanlığını et noksanlığına kıyas etmiştir.], [Şu kadar günlük, haftalık veya aylık olmalıdır] ifadeleri de ilâvedir.

21- I/102 bir ve ikinci satırlar, Tercümede I/226 ikinci paragrafta yer almaktadır. *Hidâye*'nin izah tarzına tercümede rastlanmamakta, bunun yerine [şu yaşta bu yaşta sığır], [ta'zim ve teslimiyeti simgeleyen kan dökme gayesi] gibi ilâvelerle karşılaşılmaktadır. Cizye konusu da tercümede yer almamıştır.

22- I/102 beşinci satırdaki (ولأن السبب هو المال التامى ودليله الإسماء أو الإعداد للتجارة) cümleleri [Ayrıca zekât ancak, nemalandırmak için edinilen mallara düşer. Sürüyü otlatıp satışa hazırlamak bunun delilidir.] şeklinde çevirilmiştir (T, I/226), sürünün otlatılması ve ticarete hazırlanması, ikisi bir arada nemânın

delili gibi gösterilmiştir. Halbuki müellif bunların her birini müstakil olarak nemânın delili kabul etmiştir. Aynı yerde mütercim [Yemle beslenen hayvanlarda ise, her ne kadar bu vasıf varsa da, masraflı oldukları için nemaları yok hükmündedir.] demektedir. Bu cümledeki [her ne kadar bu vasıf varsa da] kısmı ilâvedir, üstelik yanlış anlamalara da sebep olabilecek durumdadır.

23- I/102 yirminci satırdaki hadisin sonunda zikredilen (وهكذا) tercümede hadise dahil edilmiştir (T, I/228).

24- I/102 yirmi birinci satırdaki (فيصرف الهلاك أولا إلى التبع كالريح في مال المضاربة) kısmı [malda hasıl olan ziyan -nasıl sermaye birinden, iş diğëerinden olmak üzere kurulan ortaklıkta kâr sermayeye tâbi olduğu için önce kârdan çıkıyorsa, burada da- önce nisaptan fazla olan miktardan çıkar] diye tercüme edilmiştir (T, I/228). Buradaki [kâr sermayeye tâbi olduğu için] ilâvesi önemlidir. Bildiğimiz kadarıyla mudârebede kâr, sermayeye tâbi olmayıp taraflarca kararlaştırılmaktadır.

25- I/103 ikinci satırdaki (وكذا ما دفع إلى كل جائر) kısmı tercüme edilmemiştir. Bu sayfanın üçüncü ve dördüncü satırları da Tağlibilerle ilgili olduğu için olsa gerek, tercüme edilmemiştir (bk. T, I/228-229). Aynı sayfa yedinci satırın tercümesinde yapılan [Şayet borç olmasa da] ilâvesi kanaatimizce yerinde değildir (bk. T, I/229).

26- I/103 sekizinci satırdaki (تحقيقا للتيسير ... كدفع العبد الجاني بالجباية يسقط بلاكه) kısmı tercüme edilmemiştir (bk. T, I/229).

Bu kısmın devamının tercümesi olduğunu tahmin ettiğimiz T, I/229 ikinci parağraf da metinden bir hayli uzak, müellifin maksadını aşan ilâvelerle doludur. Buna karşılık müellifin belirtmek istediğı bazı noktalar da kaybolmuştur.

27- I/103 on ikinci satırdaki (كما إذا كفر بعد الجرح) kısmı tercüme edilmemiş, buna karşılık [Ancak yıl daha bitmediğı için ödemek zorunda değildir. Bunun için bu kimse de, henüz borcunun vadesi gelmiyen borçluya benzer. Bu borçlunun, vadesinden önce borcunu ödemesi nasıl câiz ise bununki de öyledir.] şeklinde uzunca bir ilâve ciheti tercih edilmiştir (bk. T, I/229).

28- I/103 de, gümüşün zekâtı ile ilgili hadiste geçen ûkıyye kelimesi iki defa da [kıye] diye yazılmış, hadisin devamındaki, ûkıyye ile ilgili açıklama da hadis metni gibi gösterilmiştir (I/230). Her ne kadar Dârekutnî'nin rivayetüne göre bu kısım da hadise dahil ise de, Buharî ve Müslim'deki rivayetlerin asıl alınması daha yerinde olurdu. Nitekim mütercim, bu hadisi tahrir ederken Buharî ve Müslim'den tahrir etmiştir.

29- I/103'ün son satırlarını tercüme ederken Ebû Yûsuf ve Muhammed'in Ebû Hanîfe'ye cevabında [Nisaptan fazla olan malın nisaptan fazla olan

miktarına ise zekât düşmemesi mânâsızdır.] cümlesine yer vermiştir (T, I/230). Halbuki *Hidâye*'de böyle bir cümle ve ifade yoktur.

30- I/104 üçüncü satırın tercümesinde yer alan [Halbuki eğer küsurata zekât düşerse, düşen zekât miktarını anlamak için uzun ve münasahalı hesaba başvurmak ihtiyacı duyulacaktır.] (T, I/231) cümlesi büyük ölçüde mütercimim ilâvesidir.

31- I/104 beşinci satır ve devamının tercümesi esnasında [Bunun için, eğer çoğu, yani yarısından fazlası gümüş olursa, saf gümüşün hükmünde olup içindeki gümüşün ağırlığı iki yüz dirhem olduğu zaman ona zekât düşer.] denmektedir (T, I/231). Bu hüküm, doğru değildir. *Hidâye*'de söylenen ise mütercimim de metnin tercümesinde ifade ettiği gibi içindeki gümüş miktarı, katkı maddesinden fazla olan dirhemlerin, gümüş hükmünde olduğudur.

32- I/105 onuncu ve müteakip satırların tercümesinde de titizlik gösterilmemiş, on ikinci satırın son yarısı ve on üçüncü satırın tamamı tercüme edilmemiştir (T, I/233).

Aynı sayfa on yedinci satırda, Ebû Hanîfe'den de İmâmeyn'in gibi bir rivayet bulunduğu ifade edildiği halde bu husus, tercümede yer almamıştır. Bu bölümün tercümesi esnasında zikredilen [...veyahut bir kimsenin ağırlığı iki yüz dirhemden az ve fakat değeri iki yüz dirhemden çok olan bir kimeri bulunuyorsa] (T, I/233) kısmı lüzumsuz ve yanlış bir ilâvedir. Mütercimim, bir taraftan böyle ilâveler yaparken diğer taraftan aynı yerde bulunan ve iki satır yer tutan, Ebû Hanîfe ve İmâmeyn'in karşılıklı delillerinin tercümesine yer vermeyişini anlamak zordur.

33- I/105-108 de yer alan ve devlet başkanı tarafından bazı önemli yollarda, oradan geçen tüccarlardan, ellerindeki malların zekât veya vergisini almakla görevlendirilen âşirleri ve bunların görev ve yetkilerini anlatan bölüm (باب فيمن يمر على العاشر) hiç tercüme edilmemiştir.

34- I/108 dokuzuncu satırın yarısından itibaren iki satırlık kısım tercüme edilmemiştir.

35- I/108 de bir kaç defa geçen (الموتة) kelimesi [devletin hakkı] diye tercüme edilmiştir (I/234). Bunun yerine "mâli mükellefiyet" gibi daha genel anlamlı bir ifadenin tercih edilmesi uygun olur kanaatindeyiz.

36- I/108 on altı ve on yedinci satırların tercümesinde itina gösterilmemiştir. Tercüme I/235 bir ve ikinci satırdaki [...Kişi onu ister kendi evinde, ister tarlasında, ister bir başka yerde bulup çıkarsın...], beşinci satırdaki [İhlas suresi ve benzeri], sekizinci satırdaki [haç], on sekiz ve on dokuzuncu satırdaki [Bunun için şayet o kimse o yeri başkasına satmış olsa

bile, içinde bulunan hazine 'onunla birlikte satılmamıştır.] ifadeleri mütercim'in ilâveleridir.

37- I/109 beşinci satırdaki (تحوزا عن الغدر لأن ما في الدار في يد صاحبها خصوصا) ifadelerine karşılık olarak tercümede şunlar yazılıdır: [Çünkü hazineyi bulduğu yer her ne kadar müslümanlara ait değilse de, oraya izinle girdiği için eğer sahibine vermezse güvenini kötüye kullanmış olur.] (T, I/235). Bunlar Türkçe olarak anlaşılır ve mâkul ifadeler ise de yukarıdaki metnin tercümesi olmadığı âşikârdır.

38- I/109 on üç ve on dördüncü satırlar tercüme edilmemiştir.

39- Tercüme I/236 da başlıkta kullanılan [HAYVANLARIN] kelimesi "MEYVELERİN" olarak değiştirilmelidir.

Aynı konuda *vesk* kelimesi [deve yükü] diye tercüme edilmiş, [ki bugünkü ağırlık birimi ile ikiyüz kilo gr. dır.] denmiştir. *Vesk* kelimesinin aynen kullanılması belki daha uygun olabilir. Çünkü eski ölçü birimlerinin bugünkü karşılıkları hakkında bir ittifak sağlanmış değildir. Kaldı ki tercüme'yi okuyan kişi, Mergînân'ın bir veskin iki yüz kiloya eşit olduğunu söylediğini zannedebilir. Ayrıca mütercim'in *hıml* kelimesi için de [yük] demesi okuyucuyu şaşırtmaktadır (bk. T, I/238). Halbuki *vesk* ve *hıml* ayrı birimlerdir. Bu tip ek bilgiler ya terk edilmeli veya dip notta verilmelidir.

40- I/109 yirmi üçüncü satırdaki (وقيمة الوسط أربعون درهما) cümlesi unutulmuştur. Bunu müteakip (ولا معتبر بالمالك فكيف بصفته وهو الغني) cümlesi de [Kaldı ki herhangi bir ürüne zekât düşmesi için ürünün bir kimsenin mülkü olması şart değildir, ki o kimsenin zengin olması şart olsun.] diye çevirilmiştir (T, I/237). Halbuki burada anlatılmak istenen; öşür konusunda mâlikin şahsının yani çocuk, deli v.s. oluşunun önemli olmadığı, dolayısıyla vasfının yani zengin olmasının da önemli olmayacağıdır. Yukarıdaki cümlelerden sonra getirilen [Nitekim çocuğa zekât vacip olmadığı halde onun da ekinlerinin ondabiri zekâttır.] cümlesi hüküm olarak doğru ise de kitabın aslında yoktur.

41- I/110 ilk satırdaki (وبه أخذ أبو حنيفة رحمه الله فيه) cümlesi tercümede yer almamıştır. Bunu takip eden cümlelerin tercümesi arasında yer alan [Eğer yeşilliklere zekât düşmezse, ekildikleri tarlalar ücretsiz olarak işletilmiş olur. Çünkü toprak ürünlerinin zekâtı, ürünü yetiştiren toprağın ücretidir.] (T, I/237) cümleleri de mütercim'in ilâvesidir.

42- I/110 on ikinci satırda İmâm Muhammed'in görüşü şöyle ifade edilmiştir:

وقال محمد رحمه الله: يجب العشر إذا بلغ الخارج خمسة أعداد من أعلى ما يقدر به نوعه فاعتبر في القطن خمسة أجمال كل حمل

ثلاثمائة من وفي الزعفران خمسة أماناء

Mütercim bu kısmı şöyle tercüme etmiştir: [İmâm Muhammed de: “En pahalı olan ürüne, eğer beş menne ulaşırsa zekât düşer. Bunun için, pamuk gibi ucuz olan ürünlere, eğer beş yükten az olurlarsa -ki bir yük üçyüz mendir- zekât düşmez. Fakat safran gibi pahalı olan ürünlere, beş men olunca zekât düşer” demiştir.] (T, I/238).

Kanaatimizce bu bölümün şöyle tercüme edilmesi doğru olur: “Muhammed diyor ki: Çıkan ürün, bunların ölçümünde kullanılan en büyük birim ile beş birim olunca öşür verilmesi gerekir. Pamuk, beş hıml olunca öşrü verilir. Bir hıml, üç yüz menndir. Zağferan da beş men olunca öşrü verilir.” Ayrıca İmâm Muhammed’in görüşünün dayanağı tercümede yer almamıştır.

43- I/110 yirmi ikinci satırda İmâm Muhammed’e ait görüşün dayanağı tercüme edilmemiştir.

44- I/110 yirmi üçüncü satırda zikredilen ve Ebû Yûsuf’tan rivayet edilen görüşün delili tercüme edilmemiş bunun yerine [Çünkü onları bulup toplayan kimse onları üretmemiştir.] ilâvesi yapılmıştır. Aynı durum, zâhirü’r-rivâye olan görüşün delili için de söz konusudur (T, I/239).

45- I/110 son satırın tercümesine ilâve yapılmış (T, I/239), I/111. sayfa tamamen terk edilmiş, I/112 altıncı satırdan itibaren tercüme devam edilmiştir (bk. T, I/239). Halbuki bu kısımda öşür ve harac arazileri hakkında çok kıymetli bilgiler vardır.

46- I/112 deki (Kimlere Zekât Verilebilir, Kimlere Verilemez?) bâbının giriş kısmında ilgili ayetin metin ve tercümesi *Hidâye*’de tam olarak verilmediği halde tercümede tam olarak yer almıştır. Bunu bir tenkit değil, sadece bir tesbit olarak ifade ediyoruz. Bu kısımda müellefe-i kulûbla ilgili ifadeler de şerh olarak gösterilmiştir. Halbuki bunlar metne dahildir (T, I/239-240).

47- I/112 on ikinci satırda yer alan, fakir ve miskin tariflerinin Ebû Hanîfe’den rivayet edildiği tercümede yer almamaktadır (T, I/240).

48- I/112 onbeşinci satırda zekât memuruna yapılacak ödeme hakkında (*فيعطيه ما يسعه وأعوانه*) denmektedir. Mütercim buradaki (اعوان) kelimesini [çoluk çocuğu] (T, I/240) diye tercüme etmiş veya hiç tercüme etmemiştir. Görebildiğimiz kadarıyla fıkıh kitaplarında buradaki (اعوان) kelimesi aynen kullanılmakta ve bir izah yapılmamaktadır. Ancak bazı şerhlerde ve hâşiyelerde görülen (... مدة ذمامهم وإياهم) ifadesinden bunların asıl zekât memuruna yardımcı kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Zaten kelimenin sözlük anlamından anlaşılan da budur.

Bu kısmın devamında görüşlerin sıralanışı değiştirilmiş; Şâfiî’nin görüşünün delili *Hidâye*’de yer almadığı halde ilâve edilmiştir.

49- I/113 ün ilk satırlarının tercümesinde de mütercim, önemli derecede metinden uzaklaşmış ve bazı ilâveler yapmıştır (T, I/241).

50- I/113 altıncı satırdan itibaren, zimmîlere yani İslâm ülkesinde yaşayan gayri müslim unsurlara zekât ve diğer sadakalardan verilir verilemeyeceği tartışılmaktadır. Mütercim zimmî kelimesini [müslüman olmayan] diye tercüme etmiştir. Kanaatimizce bu kelime, ilmî eserlerde aynen korunmalıdır. Aksi takdirde okuyucu hüküm hatalarına düşmektedir. Nitekim mütercimin [(Diğer sadakalar ise müslüman olmayan kimselere de verilebilir.)] şeklindeki tercümesinden (T, I/241) bu tür sadakaların harbîlere ve müste'menlere de verilebileceği akla gelmektedir. Ancak İbnü'l-hümâm bunun câiz olmadığını açıkca ifade etmektedir.

51- I/113 on üçüncü satırda İmâm Mâlik'in görüşü ve delili zikredildikten sonra Hanefîlerin cevabı yer almaktadır. Mütercim, Hanefîlerin cevabını tercüme etmemiştir (T, I/242).

52- I/113 on yedinci satırdaki (إلى أبيه ورجله) ifadesi [anne ve babaları] diye çevirilmiştir (T, I/242). Bu kısmın devamındaki "menfaat ittisâli" ile "menfaatte müştereklik" tercümede aynı şey olarak görülmekte ve bir cümle de hiç yer almamaktadır.

53- I/113 yirmi üçüncü satırdaki görüş Ebû Hanîfe'nin görüşü olarak tercüme edilmiştir. Bu durum sanki İmâmeyn' farklı görüşteymiş izlenimini vermektedir. Halbuki *Hidâye*'de böyle bir görüş ayrılığında bahsedilmemektedir (bk. T, I/242). Aynı sayfa yirmi beşinci satırda yer alan İmâmeyn'e ait görüş de tercüme edilmemiştir (bk. T, I/243).

54- I/114 dördüncü satırda yer alan hadisteki (وعوضكم منها بخمس الخمس) cümlesi [... ve onun yerine size Beytülmal'in beşte birinin beşte birini vermiştir.] şeklinde tercüme edilmiştir (T, I/243). Buradaki [Beytülmal], ilâvesi yanlış anlamalara sebep olabilir.

55- I/114 sekizinci satır tercüme edilmemiştir (bk. T, I/243)

56- I/114 on dokuzuncu satırdaki (أما إذا شك ولم يتحرى فدفع وفي أكبر رأيه أنه ليس بمصرف) cümlesi şöyle tercüme edilmiştir: [Sahih olan kavle göre, eğer fakir olduğunu kesin olarak biliyorsa, o zaman içtihat etmeden de verse ve ondan sonra fakir olmadığı anlaşılrsa bir şey lazım gelmez.] (T, I/245). Kanaatimizce bu tercüme yanlıştır.

Doğrusu şöyle olmalıdır: "Fakat bir kimseye, onun hakkında şüphesi olduğu halde araştırmadan; veya araştırıp da zekât verilebilecek birisi olmadığı kanaatine vardığı halde zekât vermişse bu ödeme, zekât yerine geçmez. Ancak bu şekilde bir ödemedikten sonra, o kişinin fakir olduğu ortaya çıkarsa sahih görüşe göre verdiği, zekât yerine geçer."

57- I/114 yirmi üçüncü satırdaki (وإنما النماء شرط الوجوب) cümlesi tercüme edilmemiştir.

c- Diğer Bölümler

Bu bölümde Kitâbü'z-Zekât dışında, tesadüfen rastladığımız bir kaç noktaya işaret etmek istiyoruz:

1- I/190 on dokuzuncu satırdaki (ولأنه صلح مقلدا فيصلح مقلدا) cümlesi tercüme edilmemiştir (bk. T, II/7).

2- I/190 yirmi ikinci satırdaki (وإن تزوج مسلم ذمية بشهادة ذميين جاز عند أبي حنيفة وأبي يوسف...) cümlesi [Müslüman bir erkeğin gayr-1 müslim bir kadınla gayr-1 müslim iki şahidin huzurunda evlenmesi -İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Ebû Yûsuf'a göre- câizdir.] diye tercüme edilmiştir (T, II/7). Bu tercümeğe göre Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf müslüman bir erkeğin dinsiz, kâfir bir kadınla evlenmesinin câiz olduğu görüşündedir. Hattâ Muhammed de aynı görüştedir fakat sadece buradaki özel durumda, şahitler müslüman olmadığı için itiraz etmektedir. Halbuki konu hiç de öyle değildir. Burada "zimmî" kelimesinin [gayr-1 müslim] olarak tercüme edilmesi son derece yanlıştır.

3- I/191 on sekiz ve on dokuzuncu satırlar atlanmıştır (bk. T, II/9).

4- I/191 yirminci satırda yer alan ve "evlât edinme" anlamına gelen (التي) kelimesi [üvey oğullar] diye tercüme edilmiştir (T, II/9).

5- I/191 yirmi üçüncü satırdaki ayet tercüme edilmemiştir (bk. T, II/9).

6- I/192 yedi ve sekizinci satırlar atlanmıştır (bk. T, II/10).

7- I/192 onuncu satırın sonundaki (وهذا مشهور تجوز الزيادة على الكتاب بمثله) kısmı [Bu hüküm her ne kadar Kur'an'da yoksa da, bu hadis meşhur olduğu için Kur'an hükmündedir.] diye tercüme edilmiştir (T, II/11). Özellikle [Kur'an hükmündedir.] ifadesi yanlış anlamalara sebep olabilir. Müellifin kasdı bu değildir. Yani meşhur bir hadisle Kur'an'daki hükme ilâve yapılabilir, denmek istenmektedir.

8- I/192 on üçüncü satır, yirmi birinci satırın son yarısı ve yirmi ikinci satır (bk. T, II/11), I/193 ikinci satır ve üçüncü satırın yarısı ile onuncu satırdan itibaren dört satır, on beşinci satırın bir kısmı (bk. T, II/12), yirminci satırın yarısı ve yirmi birinci satır (bk. T, II/13), I/194 ilk on dört satır ile on dokuz, yirmi, yirmi birinci satırlar (bk. T, II/13-14), I/195 üçüncü satırın sonundan itibaren dokuz satır (bk. T, II/14) atlanmıştır.

9- I/195 yirminci satırın sonunda ve yirmi birinci satırda yer alan (ولا فرق بين (ما إذا طالت مدة التأقيت أو قصرت لأن التأقيت هو المعين لجهة المنعة وقد وجد

ister uzun olsun- akit içinde şart koşulduktan sonra akit geçici olur.] diye tercüme edilmiştir (T, II/15). Tercümeğe göre bu ifade “geçici nikâh”ın geçersizliğini savunmak için Züfer’e karşı ileri sürülmüş bir delil gibi görülmektedir. Halbuki bu kısım, delil değil, ayrı bir konudur. Acaba insan ömrünü aşan meselâ iki yüz sene süreli nikâh yapılırsa câiz olur mu, sorusunun cevabıdır. Hasan b. Ziyâd; Ebû Hanîfe’nin böyle bir nikâhın câiz olacağı görüşünde olduğunu rivayet etmektedir. Ancak müellif bu rivayeti reddetmektedir (bk. Bâbertî, *Înâye*, Kahire, 1319, III/152; İbnü’l-Hümâm, *Fetbu’l-kadîr*, Kahire, 1319, III/152.).

10- I/195 yirmi üçüncü satırdaki (بخلاف ما إذا جمع بين حر وعبد في البيع لأنه يتطل بالشروط (الفاصلة) ifadesi [Fakat kişinin, birisi kendisine ait olmayan iki şeyi bir akitle satması öyle değildir. Zira burada semen bölündüğü için her iki şeyin de satışı fasittir.] diye tercüme edilmiştir (bk. T, II/15). Müellif burada biri hür, diğeri köle iki insanın satışından bahsetmekte ve bu satışın tümüyle geçersiz olduğunu söylemektedir. Mütercim, köle kelimesini kullanmamak için bunun yerine [...birisi kendisine ait olmayan iki şeyi...] ifadesini kullanmıştır. Halbuki iki mesele birbirinden farklıdır. Bir insan; biri kendine ait olmayan iki şeyi bir akitle satacak olsa Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre kendine ait olanın satışı câizdir (bk. Mergînânî, *Hidâye*, III/50).

11- I/196 beş ve altıncı satırlar atlanmıştır (bk. T, II/16).

12- Tercüme II/18 de hadis metni yanlış yazılmıştır.

13- I/197 on altıncı satır ile on dokuz ve yirminci satırların bir bölümü atlanmıştır (bk. T, II/18, 19).

14- I/198 de velinin, velâyeti altındaki küçüğü evlendirmesi tartışılmaktadır. Baba dışındaki velilerin bu hakka sahip olmadığını söyleyen Mâlik adına delil zikreden müellif, (... إلا أن ولاية الأب ثبتت نصا بخلاف القياس) demektedir. Hakkında nas bulunmayan konuların hükmünün, hakkında nas bulunanlara kıyas edilerek tesbit edilebildiği bilinmektedir. Ancak kıyas için de bir takım şartlar aranır ki bunlardan biri de asil mesele ile ilgili nasta ifade edilen hükmün, akıl ile idrak edilebilmesi, kavranabilmesidir. Eğer akıl aslın hükmünün niçin konulduğunu kavrayamıyorsa, ona kıyas ile yeni hükümler elde edilemez. Bu husus *Mecelle*’nin on beşinci maddesinde “alâ hilâfî’l-kıyâs sabit olan şey, sâire makîsun aleyh olmaz.” şeklinde ifadesini bulmuştur. Müellif, bu ana kurala işaret etmektedir. Mütercim [Ancak babanın velayeti nassan sabit olduğu için onu tartışamayız. Dede ise babanın hükmünde olmadığı için babaya kıyas olunamaz.] şeklindeki tercümesi (T, II/19) ile bu teknik izahtan uzaklaşmaktadır. Malikîler’in görüşüne cevap olarak (بل هو موافق للقياس) denmekte, baba ile ilgili nassın kıyasa uygun olduğu, hükmün illetinin akılla kavranabileceği iddia edilmektedir. Mütercim bu cümleyi de [Bütün velilerin

velayetleri altında bulunan çocukları evlendirmeleri kıyasa uygundur.] (bk. T, II/19) diye tercüme etmiştir ki bu haliyle Malik'in görüşüne cevap teşkil etmeyeceği açıktır.

15- II/198 on altıncı satırın bir kısmı atlanmıştır (bk. T, II/20).

16- IV/232 sekizinci satırdaki (الحيف في الوصية من أكبر الكبائر) ve bununla ilgili açıklama atlanmıştır (bk. T, IV/359).

17- IV/232 on ikinci satırdan itibaren beş satırın tercümesi aslından bir hayli farklıdır. Mütercim, bazı yerleri atlayarak, bazan da ilâve yaparak sanki telif yapmıştır (bk. T, IV/359).

18- IV/232 yirmi ikinci satırın bir kısmı ve yirmi üçüncü satır ile son satır atlanmıştır (bk. T, IV/360).

19- IV/233 üçüncü satırda daha önce geçen bir hadise atıfta bulunulmakta fakat bu hadisin nerede geçtiğinden bahsedilmemektedir. Mütercim ise [...hibeler bahsinde geçen hadise...] demektedir (bk. T, IV/361). Halbuki hadis bir önceki sayfada geçmektedir.

SONUÇ

Her iki mütercim de tercümede gereken özeni göstermemişlerdir. Özellikle ilim dallarında "kaynak" durumundaki eserleri tercüme edenler ve ettirenler büyük bir sorumluluk üstlenmiş olurlar. Çünkü bu eserlerin bizzat kendisinden faydalanma imkânı olmayanlar, onların tercümelerini doğru kabul ederek, bu fikirlerin üzerine yeni fikirler bina etmektedirler. Düşüncelerini, çalışmalarını doğru kabul ettikleri bu fikirlere göre yönlendirmektedirler. Halbuki yapılan tercüme yanlış, eksik veya fazla ise araştırmacı farkında olmadan yanlış sonuçlara gider. Bu bakımdan yayınevleri, para kazanırken bir şeyleri yıkmamak, bozmamak, vebal altında kalmamak için ehil kişilere tercüme yaptırmalı, hattâ bu durumda bile bir başka ehil kişiye de onu kontrol ettirmelidir.